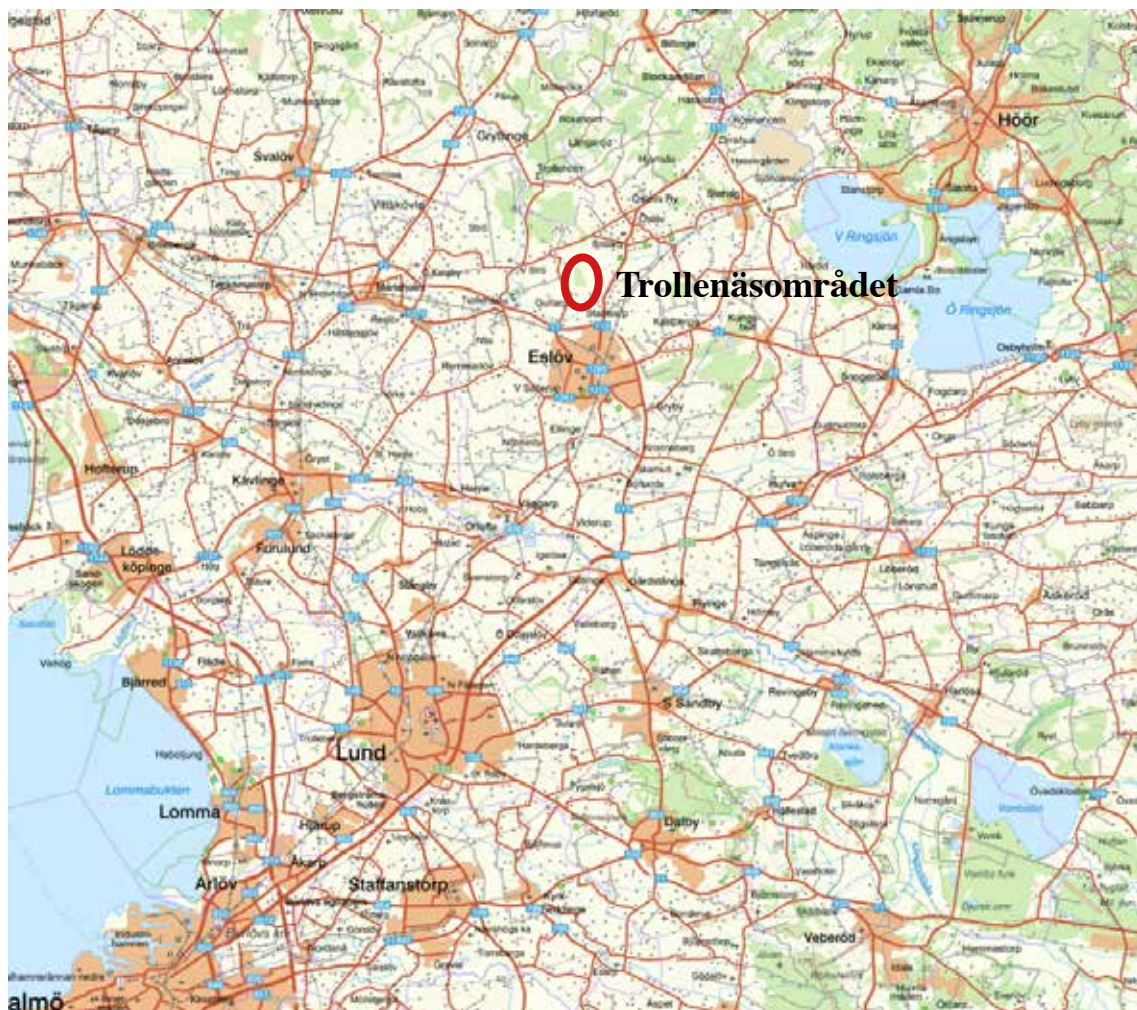

Arkeologisk utredning Trolleås

Trolleås socken, Eslöv kommun, Skåne

Projekt nr 20341

Utförd av R-Info Kultur, Stockholm
på uppdrag av Solkompaniet Sverige AB, Stockholm

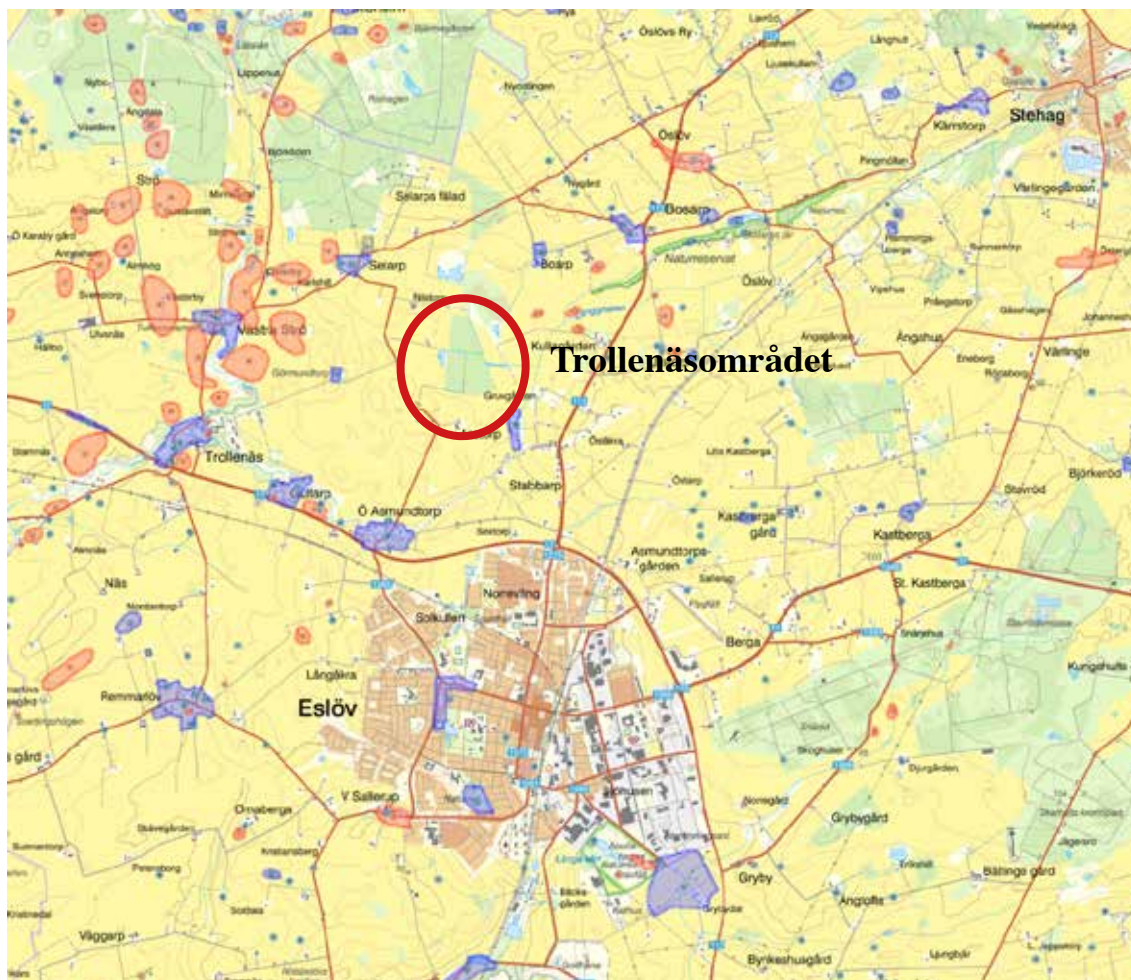
År 2023

Omslag: Karta med planområdet utsatt med röd ungefärlig markering.
Karta Riksantikvarieämbetet Fornsök

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Inledning	5
Översikt avseende registrerade fornlämningar och senare kulturhistoriska lämningar i anslutning och inom planområde för solcellsanläggning norr om Eslöv	6
Analys av olika kartor	8
Resultat	15
Referenser	17
Litteratur	17

*Eslövområdet där solcellsparker planeras att anläggas är ungefärligt rödmarkerad.
Karta Riksantikvarieämbetet Fornsök*

Sammanfattning

R-Info Kultur har utfört en byråmässig arkeologisk utredning och därefter genomgång i fält inför Solkompaniets planläggning att bygga en anläggning med solceller. Detta på marken inom området Trollenäs 2:15 i Eslöv kommun. Utredningen gav en sammanställning av känd arkeologisk och kulturhistorisk kunskap.

Arbetsområdet ligger norr om Eslöv och omfattar 65 hektar. Jordmånen är i huvudsak gyttejlera och moränfinlera med stråk av glacial grovsilt-finsand.

- Vid besiktning i augusti kunde ses utspridda förekomster av naturlig flinta i de traktor-spår som korsade den kornåker som fortfarande inte var skördad. Sondning och fältkontroller över hela planområdet gav inga indikationer som kunde tyda på fornminnen.

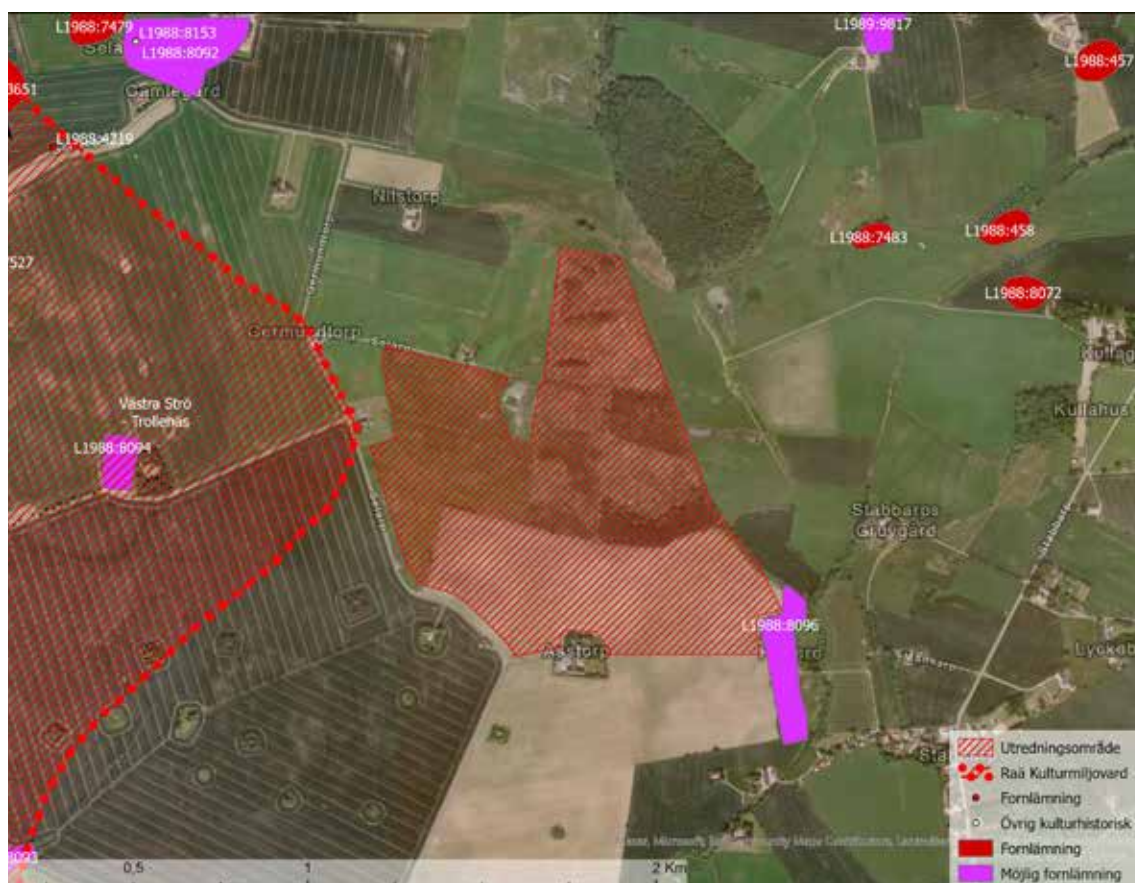
Den norra plandelen var tätt skogbeväxt och här sjönk sonden ner i meterdjup torv. Även den västra delen av planområdet var till stora delar torvmark som nu ligger i vall.

Med ledning av kända arkeologiska kulturmiljövärden och registrerade fornminnen i området, liksom besiktning i fält, var bedömningen att en solcellsanläggning knappast kan beröra fornminnen.

Inledning

Solkompaniet planerar att bygga en anläggning med solceller på marken inom fastigheten Eslöv Trollenäs 2:15 med en yta av 65 hektar. I samband med detta anlitas R-Info Kultur för en byråmässig arkeologisk utredning och därefter genomgång i fält.

Utredningen påbörjades genom en sammanställning och utvärdering av känd kulturhistorisk kunskap genom arkivstudier och kartanalyser. Materialet omfattar studier av litteratur, utredningar, Riksantikvarieämbetets fornminnesregister, historiskt kartmaterial, jordartskartor samt analys av höjdförhållanden (lidar). Arkivhandlingar har kontrollerats på Antikvarisk-Topografiska Arkivet (ATA) i Stockholm. Kontroll av bebyggelse- och naturnamn har utförts. Som en följd av detta planerades och genomfördes under augusti månad en fältinventering med provtagningar i det för solceller planerade området.

Karta över planerade anläggningar med solceller i Eslöv (rödskräfferat projektområde). Inga fornlämnningar är kända inom området. Direkt intill området i SÖ är L1988:8096, bytomt Stabbarps by. Ett antal stenåldersboplatser finns NÖ om planområdet: L1988:457, L1988:458, L1988:7483 och L1988:8072. I N är en bytomt, Boarps by: L1989:9817. I V är L1988:8094, bytomt Görmundstorps tomt. I NV är L1988:4219 vägmärke, milsten, L1988:7479 stenåldersboplat. L1988:8092 är bytomt Selarps tomt och L1988:8153 är fyndsamling med bland annat forntida föremål.

Karta Solkompaniet

Översikt avseende registrerade fornlämningar och senare kulturhistoriska lämningar i anslutning och inom planområde för solcellsanläggning norr om Eslöv

Det planerade området ligger i en utpräglad fullåkerbygd som odlats och brukats sedan stenåldern. I geologiska sammanhang definieras landskapet med uttrycket den Skånska Diagonalen. Det är en naturlig gräns som syns på alla kartor och den sydvästra delen av landskapet har bördiga sedimentjordar som brukats under mycket lång tid, jämfört med lite magrare marker i nordöstra delen av landskapet.

Skåne har i jämförelse med andra landskap i Mellan- och Sydsverige färre bevarade och registrerade fornlämningar. Detta gäller då särskilt den sydvästra halvan av landskapet. Århundraden av odling har suddat ut fornlämningar och nu återstår i regel endast de riktigt stora monumenten som stenkammargravar, storhögar och stora rösen i denna del av landskapet.

På äldre kartor har många fler än nu synliga fornlämningar funnits markerade och en noggrann fornminnesinventering under åren 1985-1987 resulterade i att många av dessa noterades. Flera fornlämningar är dock överodlade sedan länge och noterades som flacka förhöjningar i landskapet. Ursprungligen flackare fornlämningar som till exempel järnålderns stensättningar, mindre högar, resta stenar etc, finns knappast alls bevarade i fullåkerbygderna. I mer varierade områden med skogsmark, risbygder, hedmark etc, det vill säga nordöst om diagonalen, finns dock även dessa fornlämningstyper mer bevarade.

Omgivande fornminnesmiljöer

Även om den sydvästra delen av landskapet är förhållandevis fornlämningsfattigt finns ändå mycket värdefulla och intressanta utspärade fornminnesområden bevarade och beskrivna. På sammanfattande kartor kan ses förtätningar innehållande bronsålderns gravhögar och dessa kan tolkas som möjliga centrala bosättningsområden under den tiden. Omkring ett 20-tal sådana förtätningar kan urskiljas på fornminneskarta över Skåne. Nu är inte alla i den öppna sydvästra delen utan flera ligger i anslutning till kusten i söder och öster och in på Kristianstadsslätten.

Norr om Landskrona finns talrika stora gravhögar synliga liksom stora stenkammargravar. Gantoftadösen är en av de kända. Sydväst om Eslöv nere vid Barsebäck finns en av våra stora gånggrifter inne i en storhög. Gillesbäck undersöktes på 1930-talet och lämnade rika fynd från stenåldern. Några kilometer sydväst om Eslöv ligger fler stenkammargravar och storhögar. ”Dansbäckarna” ligger inte långt från Kävlingeån och man kan förstå hur forntidens människor rörde sig längs landskapens vattendrag.

Många fler mycket sevärda fornminnen finns givetvis och landets största gravröse från bronsåldern ligger i Skåne. Kiviksröset är 75 meter i diameter och är en stor sevärdhet. Upp mot Eslöv minskar dock antalet stora fornminnen och närmast till planområdet är Västra Strömonumentet, ”Tullestenarna”, ca 2 km i väster. Här finns invid Saxån bevarat två mycket sevärda runstenar samt fem resta stenar. Uppgifter tyder på att fornlämningarna i viss mån har flyttats till läget på en naturlig kulle.

Man kan notera hur dessa fornlämningar ligger i anslutning till platser med stenåldersboplatser.

Inom Asstorpområdet

Inom själva det planerade området för solcellspark finns dock inga fornlämningar registrerade och sannolikt är detta korrekt. Nu kan man givetvis inte vara säker eftersom även de mest noggranna inventerare kan ha missat fornminnen. Man kan till exempel notera hur på äldre kartor finns angivet ett antal impediment i åkrarna i södra delen av planområdet. Dessa impediment är ofta naturliga moränbildningar men de har i många fall brukats som lägen för förhistoriska gravar. Jämför kartor sid 11 och 12. Dels ville forntida människor lägga sina gravar med lite höjd över omgivande landskap, dels kunde man kanske ändå inte bruka sådana markpartier. Man kan dock se på lidarkartan hur flera av dessa impediment förefaller urplockade och bildar nu stora gropar på kartan. Erfarenheten är att man bör kontrollera sådana miljöer i fält. Huruvida detta är utfört vid inventeringar vet vi inte men som påpekats beror åtkomst till åkermarkernas ytor av hur vegetationen var vid den tid när inventeringen utfördes.

Vid kontroll i dessa marker kunde konstateras att inga indikationer kunde ses som skulle tyda på fornminnen. Genom att här fanns parallella uppkörda traktorspår med goda möjligheter att granska blottad jord och sonda kunde konstateras att här finns naturlig flinta jämnt fördelat. Spår av bearbetningar kunde inte ses. För jämförelse besiktades spår med blottad jord även i grannmarker med flinta spridd i markerna men även där saknades spår av bearbetad flinta.

Mossmarker norr Asstorp

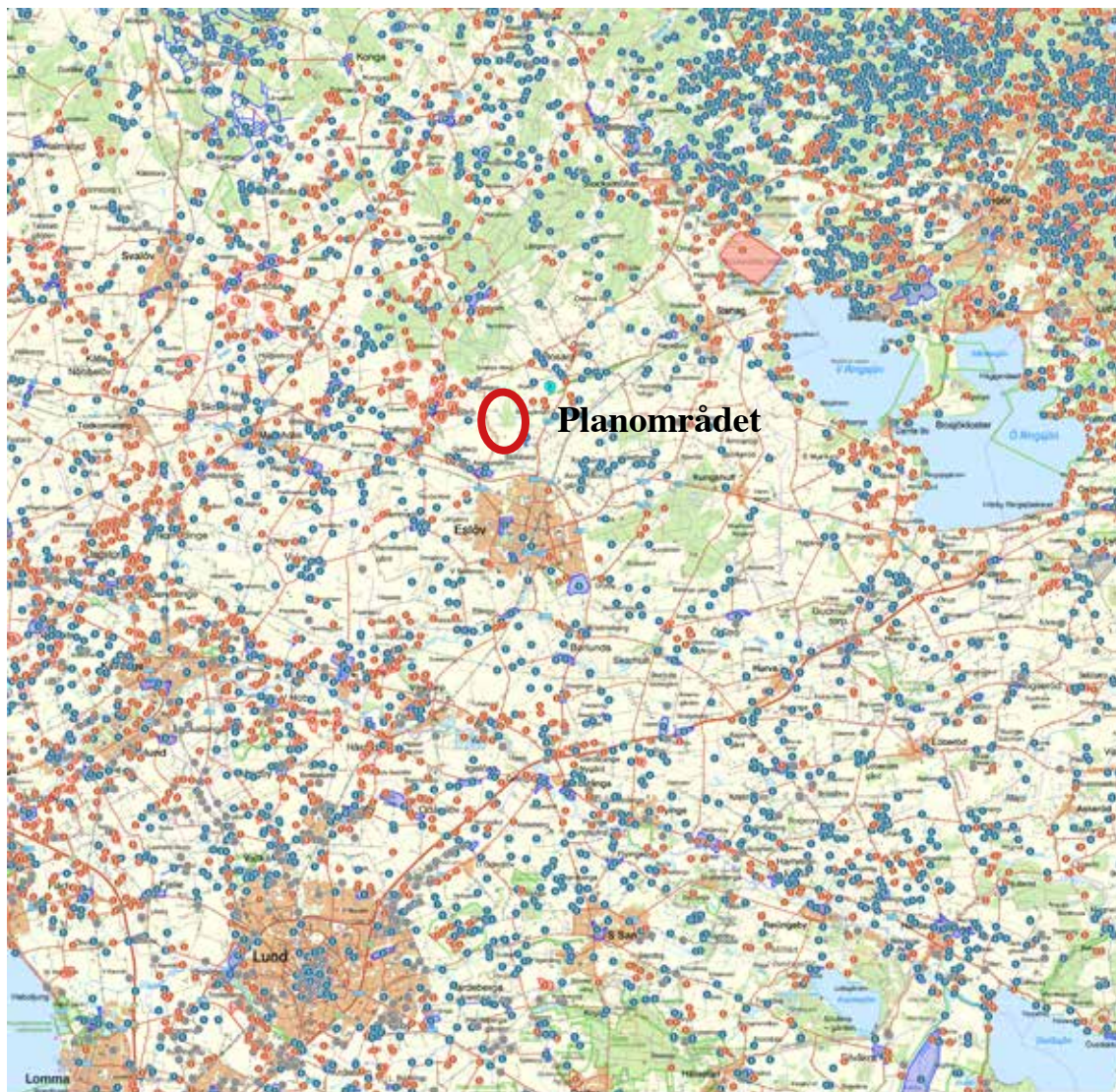
I mossmarker finns normalt inga ovan jord synliga fornlämningar. Man kan dock räkna med att sådana marker under forntiden drog till sig uppmärksamhet. Om nuvarande mossar och kärr då var mer grunda och öppna vattenytor, fanns möjlighet till fiske och fångst av sjöfågel och andra vattendjur liksom insamling av ägg och ätliga växtdelar.

I Sverige är några sådana fornminneslokaler kända sedan länge och man har gjort fynd som visar att landets tidigaste inbyggare från äldre stenålder gärna levde vid sådana miljöer. Här i närheten är rikliga fynd gjorda vid Ringsjöns igenvuxna delar. Ageröds mosse och Rönneholms mosse har lämnat rikliga fynd från äldre stenåldern. Det handlar då om boplatssfynd av flintor och keramik men även trämaterial. Senare under järnålder finns också kända lokaler i moss/kärrmarker där offer har ägt rum.

Besiktning och provtagning i planområdets övre del gav som resultat att man kan se hur ett nästan metertjockt torvlager tycks finnas i hela den delen av planområdet. På äldre kartor kan ses hur hela detta område var markerat som sankmark. Dräneringar har dock medfört att i nutid växer här lövskog. Den oerhört tjocka och höga undervegetationen av sly och gräs medförde att området var svårt att överblicka. Sondningen var dock entydig. En del av detta område i kanten mot nutida öppen åkermark är på äldre kartor betecknad som en mindre bebyggelse. Enstaka sentida odlingsrösen kunde ses. Här är nu planterad täta silvergranbestånd och av det hus som fanns här i slutet av 1800-talet kunde inget ses. Även här är tjock gräsvegetation och sly och svårbesiktat.

Analys av olika kartor

På följande sidor är kartor från de senaste århundradena. Översiktliga kartor finns som framgår framtagna ända från 1600-talet.

Översiktskarta

På denna översiktliga karta syns hur fornminnen är grupperade i det nutida landskapet. Där solcellspark ska anläggas är ungefärligt markerat med röd oval. På kartan syns tidigare registrerade fornlämningar markerade med rött och kulturhistoriska lämningar markerade med blått. Man kan notera hur bilden förefaller visa på mycket stor fornminnestäthet men då ska märkas att ofta betyder de röda markeringarna att det är enstaka fornminnen liksom att upp mot 3000 av dessa röda markeringar är stenåldersboplatser där inget syns ovan jord. - I stora drag sammanfaller landskapet med den 350 år äldre kartan vad beträffar fördelningen mellan skogsmarker och fullåkerbygd. Men Eisle som vi ser på nästa karta har blivit något annat!

Karta Riksantikvarieämbetet Fornsök

Karta från år 1684

Denna karta tillkom när Skåne nyligen hade erövrats av Sverige. Skånska kriget var då sedan fem år historia. En försvenskning inleddes och då var viktigt, och för den nya administrationen förstås nödvändigt, att man hade god geografisk kännedom. Den nutida staden Eslöv var på den tiden en bondby liksom övriga byar i närheten. Eslöv stavades Eisle och det går att känna igen gårdar/byar vars namn fortfarande finns kvar. Stabbarp har kvar samma namn och även Germundstorp, medan Trolleås hade namnet Nääs på den här tiden. Nääs slott som var det äldre namnet ligger som synes på just ett näs mellan Gullarpån och Saxån. Man kan också tydligt se den Skånska Diagonalen som i nordöst visar skogar medan den sydvästra delen är fullåkermark.

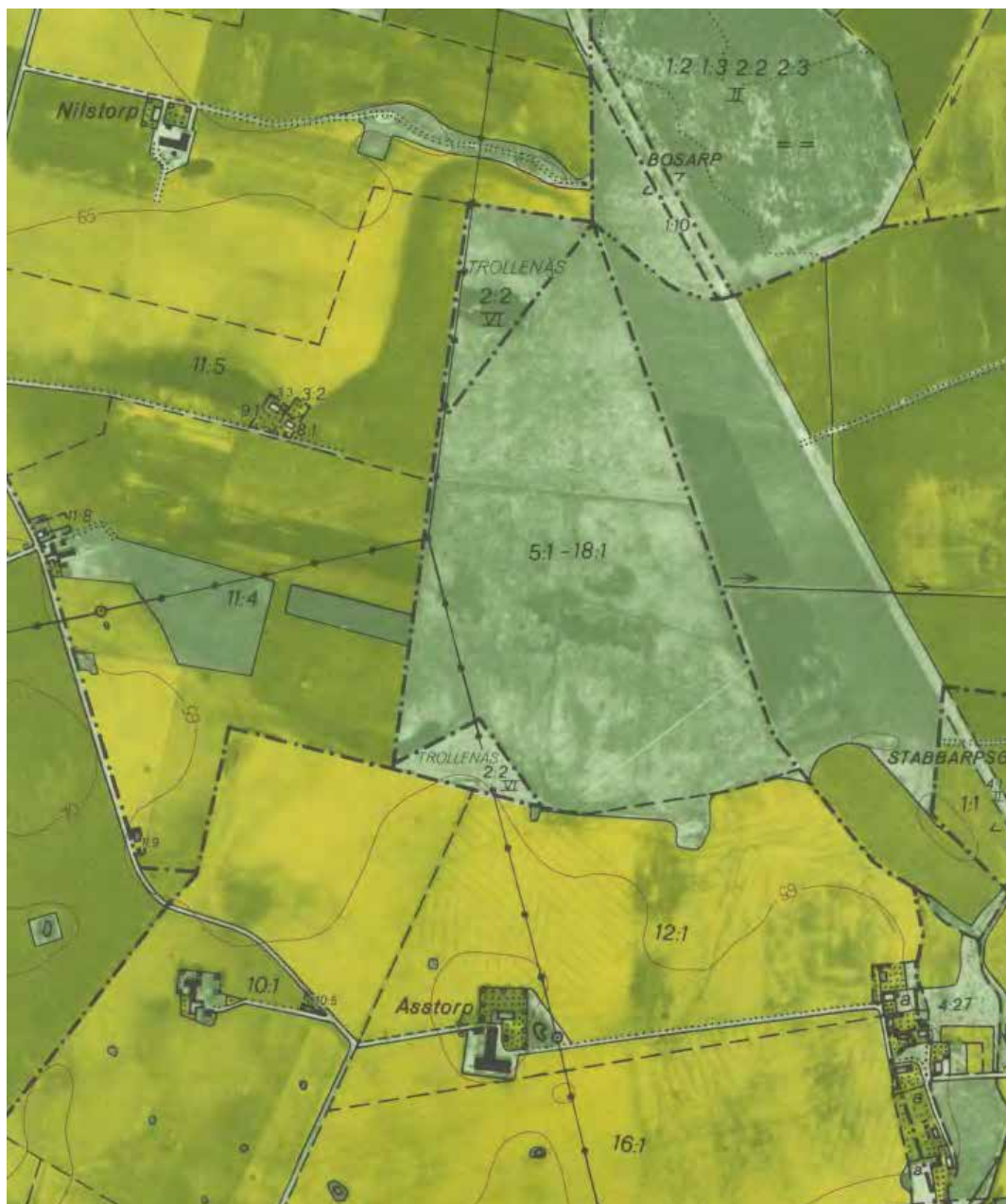
Generalstabskarta från år 1865

På generalstabskartan från 1865 känner vi igen Stabbarp och Asmundtorp. Vi ser här hur den del av planområdet som ligger i norr utgörs av sankmarker. Här är nu genom dräneringar uppväxt lövskog. Stabbarps by ligger kvar i samma läge som nu men man kan se hur många gårdar fanns vid planrådets västra gräns vid utfarten från Germundstorp. Åtta gårdar fanns vid den här tiden och det var sannolikt torpställen under storgården Germundstorp. Asstorp syns i mitten av kartan, inom röda cirkeln, och norr om den gården är den utgård som syns på den senare karta från 1915 med den triangulära ägofiguren.

Häradskarta från år 1915

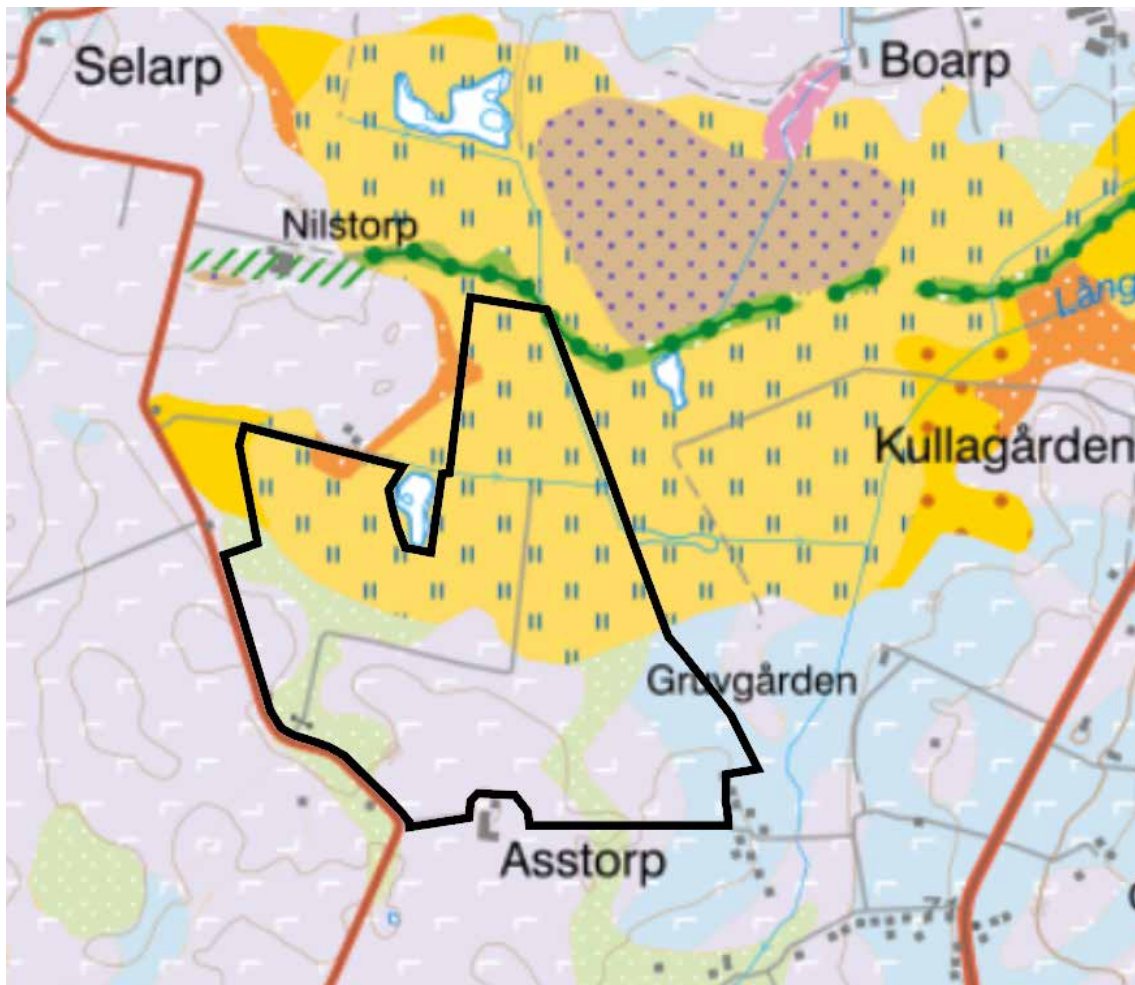
På denna häradskarta från 1915 syns hur planområdet delas i en övre del som ansluter till då befintlig kärrmark där då ett järnvägsspår fanns. Man kan också se hur den ursprungligen slingrande ån som syns på kartan från 1800-talet nu hade rätats ut till ett rakt dike som då syftade till att dränera mesta möjliga av de tidigare sankmarkerna. Söder om sankmarken syns ett område där en rak väg leder upp mot norr från Astorp. Det torp som tillhörde Görmundstorp syns in den triangulära ägofigur som antagligen var torparens odlingsmark. I den öppna åker söder om detta syns ett 10-tal impediment som vid fältkontrollen inte kunde urskiljas i den uppväxta kornåkern.

Ekonomisk karta från år 1972

På denna karta från år 1972 syns hur de åkrar som 1915 hade ganska många impediment nu endast ett fanns kvar intill Asstorp. Den bosättning som fanns invid sankmarkerna saknar nu markering och tillhör tydligen Trolleås. Den väg som tidigare sträckte sig upp över sankmarkerna är nu borta men i kartans underliggande fotobild syns sträckningen liksom diverse andra raka linjer. Vid besiktning kunde ses hur dräneringsdiken avvattnar torvmarkerna.

Karta Lantmäteriet: Historiska kartor

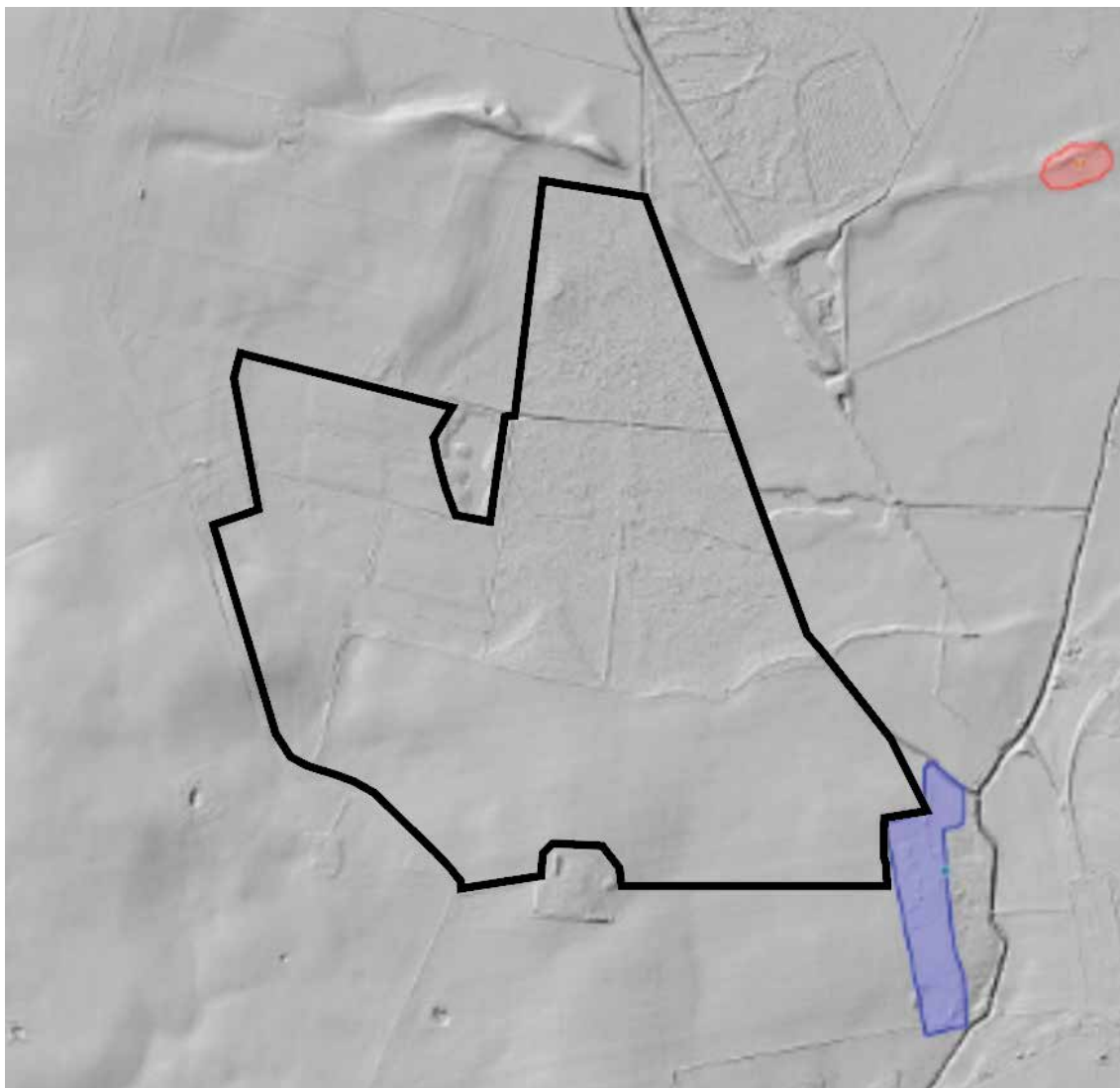
Jordartskarta över parkområdet som är markerat med svarta linjer. Bearbetad karta SGU

Karta SGU

Vid besiktning av karta från Sveriges Geologiska undersökningar (SGU) framgår att N delen av parkområdet består av gyttjelera eller lergyttja (gult med blå tvärstreck) med något stråk av postglacial grovsilt-finsand (orange med vita prickar).

S därom är moränfinlera (ljuslila med vita hak), stråk av glacial grovsilt-finsand med sand (ljusgrön med vita prickar) och i SÖ delen lerig morän (ljusblå med vita hak). I dessa områden kan man också se impedimenten på 1915 års karta.

Direkt N om området är krön av isälvsavlagring (grön linje med runda gröna cirklar) och N därom gyttjelera eller lergyttja (gult med blå tvärstreck) och NÖ därom kärrtorv (brunt med lila fyrkanter).

Svart linje markerar område för solcellsparkanläggning.

Bearbetad karta Riksantikvarieämbetet Fornsök

Lidarkarta

Lidarkartan över planområdet visar några otydliga möjliga förhöjningar i sydvästra delen av området. De här förhöjningarna stämmer i viss mån med den impediment som syns på 1915 år karta. Den triangulära delen i mitten av området stämmer helt med de äldre kartornas bild av ägofiguren där en bosättning fanns angiven på 1915 års karta. Vid besiktning visade sig detta vara nu helt över- och igenväxt med silvergran samt tjock undervegetation. Något enstaka odlingsröse kunde ses.

Resultat

Området är av tre skilda arter. Den låglänta nordliga delen är starkt igenväxt med lövskog, sly och högt tjockt gräs, ogräs. Sondning på ett antal ställen visar ett 0,5 - 1 meter tjockt mjukt torvlager. Marken har tidigare varit sank men har genom dräneringar övergått till att brukas som skogsmark. Inga indikationer på spår av fornlämningar kunde märkas - med reservation för ett mycket svårkontrollerat område.

Ett mindre område i södra kanten av skogsområdet är planterat med silvergran och i detta område fanns under slutet av 1800-talet ett mindre boställe. Spår av detta kunde inte ses mer än ett par mindre stenrösen av sentida röjningskaraktär.

Söder om skogsområdet är den centrala delen av planområdet som sträcker sig mot gården Asstorp. Denna centrala del var vid besiktningstillfället beväxt med en kornåker. Genom åkern var regelbundet parallella parvisa traktorspår där jorden var blottad och dessa spår korsade åkern så att där kunde besiktas genom att jorden där i regel var blottad och jord och sten syntes väl. Sondning visar relativt fast markgrund och sonden kunde inte nå mer än några cm ner i myllan. I de uppkörda spåren kunde ses talrika bitar av flinta och annan sten. Inga spår av bearbetningar kunde ses. Läget för detta område kunde i viss mån förväntas ge fynd men troligen har området under förhistorisk tid, stenålder, inte varit attraktivt för boende. Angränsande miljöer både öster och väster om planområdet har däremot boplatsfynd.

En viktig skillnad är att där var närhet till vattendrag eller strandvallar något som kan förklara dessa boplatslägen.

I västra delen av planområdet är flack mark som också har varit tidigare sankmark. Här var nu vall. En högre del av detta område mot en väg som bildar planområdets gräns mot väster var vall och kunde besiktas endast genom sondning. Inga indikationer på kulturlager kunde ses.

Med ledning av kända arkeologiska kulturmiljövärden och registrerade fornminnen i omgivande områden var bedömningen att planerad solcellsanläggning knappast kan beröra fornminnen. Terränggranskning tycks vidimera detta.

I norra delen av planområdet är tjock mjuk torvmark och där växer nu lövskog och tjock undervegetation. Inga spår av underliggande konstruktioner kunde märkas.

Foto R-Info Kultur

Referenser

Arkiv: ATA - Antikvarisk-Topografiska Arkivet, Stockholm

Arkiv och bibliotek Riksantikvarieämbetet:
www.raa.se/hitta-information/arkiv-och-bibliotek/

Fornlämningar och lidarkarta:
Riksantikvarieämbetet Fornsök - FMIS, app.raa.se/open/fornsok/

Historiska kartor: historiskakartor.lantmateriet.se

Naturvårdsverket; historiska kartor.

Jordartskartor: <https://apps.sgu.se/kartvisare>

<https://www.sgu.se/om-geologi/jord/fran-istid-till-nutid/isen-smalter/isalvssediment-spar-av-isalvarna/>

Ortnamnsregistret - Institutet för språk och folkminnen
<https://www.isof.se>

Litteratur

Arkeologisk regionindelning av Sverige, 1979. Å Hyenstrand

Arkeologi i Sverige 1987: artikel B Tronde, P Holmgren

Arkeologi i Sverige. G Burenhult

Med arkeologen Sverige runt. 1987: Artikel: M Strömberg, B Salomonsson,
D Widholm, S Jönsson